

TRUDNOŚCI W OPANOWANIU ODMIANY LICZEBNIKÓW W NAUCZANIU JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO NA PRZYKŁADZIE STUDENTÓW UKRAIŃSKO- I ROSYJSKOJĘZYCZNYCH

Jednym z najważniejszych, a jednocześnie najtrudniejszych, zagadnień gramatycznych w nauczaniu języka polskiego jako obcego jest odmiana liczebników. Wprowadzenie liczebników do nauki języka polskiego zaczyna się już od poziomu A1, chociaż ich odmiana wcale nie jest łatwa do opanowania i przysparza wielu kłopotów nie tylko obcokrajowcom, ale także użytkownikom rodzimym. Coraz częściej można obserwować sytuację, kiedy Polacy zamiast liczebników zbiorowych np. *dwoje, troje, pięcioro* wykorzystują rzeczowniki *dwójka, trójka, piątka* (np. jeżeli mówi się o dzieciach), kolejnym uproszczeniem związanym z używaniem liczebników zbiorowych jest zamiana wyrazów oznaczających młode istoty na rzeczowniki rodzaju męskiego, np. *pięcioro kociąt – pięć kociaków*; zjawisko to jest związane z upraszczaniem odmiany, które rozpowszechnia się w języku potocznym.

Przedmiotem tego artykułu są liczebniki główne, zbiorowe i porządkowe i ich relacje fleksyjno-składniowe z innymi częściami mowy. Ze względu na to, że język polski jest językiem spokrewnionym z językami ukraińskim i rosyjskim, sposoby nauczania powinny uwzględniać metodę porównawczą oraz wpływ interferencji językowej w wypadku nauczania studentów dwujęzycznych (na przykład Ukraińców, zwłaszcza z Ukrainy wschodniej, oraz Białorusinów). Klasyfikacje błędów językowych pojawiających się podczas nauczania języka polskiego przez osoby słowiańskojęzyczne zostały szczegółowo omówione w pracach glottodydaktycznych A. Dąbrowskiej, U. Dobesz, M. Pasięki [2010], A. Krawczuk [2006; 2009; 2012; 2015], A. Górskiej [2015]. W wyżej wymienionych pracach zostały przedstawione wszystkie typy błędów językowych, jednakże ja w niniejszym artykule chciałabym skupić się na opisanu i analizie wyłącznie liczebników oraz ich związków fleksyjno-składniowych z innymi częściami mowy. W celu zrozumienia i wyeliminowania błędów pojawiających się w trakcie nauczania języka polskiego jako obcego przeprowadziłam badania w formie testu dotyczące znajomości liczebników polskich wśród osób uczących się języka polskiego z Ukrainy, Białorusi oraz Ukraińców mieszkających na stałe w Polsce. W badaniach wzięło

udział 90 respondentów w wieku od 14 do 60 lat, uczących się języka polskiego od trzech miesięcy do kilku lat. Oprócz rozwiązania testu na znajomość odmiany różnych typów liczebników respondenci odpowiedzieli na pytania o miejsce zamieszkania, wiek, język, którego używają w domu oraz w pracy lub na uczelni, tożsamość narodową, a także tego, jak długo uczą się języka polskiego. Wyniki ankiety były następujące:

1. Miejsce zamieszkania: 68% – Ukraina; 27% – Polska; ok. 10% – Białoruś.
2. Wiek: 43% – 14–18 lat; 15% – 19–25 lat; 17% – 26–35 lat; 18% – 36–45 lat; 7% – 45–60 lat.
3. Narodowość: ponad 80% – Ukraińcy; 10% – Polacy; ok. 10% – Białorusini i inni.
4. W pracy, szkole lub na uczelni 39% używa języka ukraińskiego; 34% języka polskiego; 25% języka rosyjskiego.
5. Język używany w domu: 46% – rosyjski; 43% – ukraiński; 8% – polski.
6. Okres nauki języka polskiego: 32% – ponad 2 lata; 19% – ponad 1 rok; 21% – od 6 do 12 miesięcy; 15% – od 3 do 6 miesięcy; 12% – do 3 miesięcy.

Opracowałam ponadto tabele porównawcze odmiany liczebników w językach polskim, ukraińskim i rosyjskim, mające na celu wskazanie różnic fleksyjno-składniowych jako przyczyny błędów najczęściej pojawiających się w wypowiedziach wyżej wymienionych respondentów, które przedstawiam w drugiej części niniejszego artykułu.

CHARAKTERYSTYKA LICZEBNIKÓW POLSKICH

Liczebniki można definiować jako jedną z pięciu odmiennych części mowy, podobnie jak rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki i zaimki. Wskazują liczbę obiektów (osób, zwierząt, rzeczy, zjawisk) lub ilość substancji, a także usytuowanie (kolejność, następstwo) różnych obiektów w jakimś zbiorze, systemie, ciągu oraz układzie. Zakres użycia terminu *liczebnik* we współczesnym językoznawstwie polskim często sprawia kłopoty, jeżeli chodzi o szczegółową interpretację, zwłaszcza przy klasyfikacji leksemów oraz dopasowaniu ich do kategorii części mowy. W gramatykach polskich klasyfikacja liczebników jest oparta na kryterium znaczeniowym, według którego wyróżniane są następujące podzbiory liczebników.¹

1. **Liczebniki główne** (*pięć, dwanaście, czterdzieści, sześćset, tysiąc*);
2. **Liczebniki zbiorowe** (*troje, siedmioro, osiemdziesięcioro*);
3. **Liczebniki ułamkowe** (*pół, półtora, dwie trzecie, pięć ósmych*);
4. **Liczebniki porządkowe** (*drugi, dziewiąty, osiemnasty, dwudziesty*);

¹ H. Jadacka, 2005, *Kultura języka polskiego: fleksja, słowotwórstwo, składnia*, Warszawa, s. 80.

5. **Liczebniki wielorakie** (*dwojaki, dziesięcioraki*);
6. **Liczebniki wielokrotne** (*czterokrotny, dziesięciokrotny*);
7. **Liczebniki mnożne** (*podwójny, potrójny*).

W *Gramatyce współczesnego języka polskiego* Roman Laskowski dzieli liczebniki na trzy podzbiory: liczebniki główne określone i nieokreślone, liczebniki zbiorowe określone i nieokreślone oraz liczebniki partytywne określone i nieokreślone. Liczebniki porządkowe, a także mnożne i wielorakie, ze względu na własności syntaktyczne i morfologiczne, są zaliczane do przymiotników.² Liczebniki partytywne, zdaniem autora,

stanowią peryferyczną, semantycznie, syntaktycznie i morfologicznie nacechowaną podklasę liczebników. W przeciwieństwie do liczebników głównych i zbiorowych, informujących o liczebności zbioru przedmiotów policzalnych, liczebniki partytywne nie wyrażają kwantyfikacji numerycznej, lecz partytywną – informują o wielkości części przedmiotu niepoliczalnego (np. substancji: *trochę wody, wiele czasu*) lub o wielkości części zbioru przedmiotów policzalnych (por. np. *dużo osób, tyle ludzi*). Wyrażenia typu *wielu moich kolegów* kwantyfikujące partytywnie zbiory przedmiotów policzalnych odpowiadają więc semantycznie takim wyrażeniom, jak np. *część moich kolegów*, różnią się natomiast w sposób istotny od wyrażen typu *kilkudziesięciu moich kolegów*, kwantyfikujących numerycznie elementy zbiorów przedmiotów policzalnych.³

Liczebniki nieokreślone to leksemy, które nie podają konkretnej liczby, ale określają ją tylko w sposób niedokładny, przybliżony lub orientacyjny (*dużo, kilka, kilkadziesiąt, mało, trochę, wiele, parę, kilkoro, kilkanaścioro*).

KSZTAŁTOWANIE SIĘ LICZEBNIKÓW W JĘZYKU POLSKIM

Procesy kształtowania się liczebników dokładnie opisuje Mirosława Siuciak w artykule *Kształtowanie się kategorii gramatycznej liczebnika w języku polskim*. Zdaniem autorki ewolucja liczebników trwa już ponad cztery stulecia:

Proces kształtowania się kategorii gramatycznej liczebnika zajmuje w dziejach polszczyzny spory rozdział, rozciągający się na co najmniej cztery stulecia – stanowi niewątpliwie jedno z czołowych zagadnień ewolucji systemu w dobie średniopolskiej i w przeważającej części doby nowopolskiej. Nie jest to jednak zjawisko ograniczone tylko do języka polskiego, ale przebiegające z różnym natężeniem i z odmiennymi nieco efektami we wszystkich językach słowiańskich.⁴

² Por. P. Bąk, 2004, *Gramatyka języka polskiego*, s. 316.

³ R. Laskowski, 1998, *Liczebnik* [w:] R. Grzegorzczkowska, R. Laskowski, H. Wróbel, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa, s. 341–342.

⁴ M. Siuciak, 2008, *Kształtowanie się kategorii gramatycznej liczebnika w języku polskim*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” nr 25, s. 95.

W kontekście historii języka liczebnik jest stosunkowo młodą kategorią gramatyczną, ale jednocześnie dość skomplikowaną pod względem odmiany oraz procesów uzgodnienia z innymi częściami mowy. Badania nad rozwojem liczebników prowadziło wielu badaczy, poczynając od Zenona Klemensiewicza w 1930 roku, którego monografia stała się podstawową publikacją w tym zakresie. W późniejszych latach kontynuowali prace inni badacze [Kuraszkiewicz 1961; Rospond 1971; Rzepka 1975; Pisarkowa 1984; Długosz-Kurczabowa, Dubisz 1998; Walczak 1999]. Istotne ożywienie zainteresowania tą problematyką możemy obserwować na początku XXI w. [Kowalska 2001; Stapor 2002; 2004; 2006; Stapor, Kępińska 2002; 2004; 2005; 2006; Słoboda 2002; 2005; 2005; 2006; Siuciak 2004; 2005; 2006].

W celu odzwierciedlenia różnic deklinacji liczebników warto przywołać historię kształtowania się kategorii i odmiany liczebników. Bardzo szczegółowo procesy te zostały opisane w *Gramatyce historycznej języka polskiego* autorstwa Krystyny Długosz-Kurczabowej i Stanisława Dubisza.⁵ Opis obejmuje ewolucję liczebników od języka prasłowiańskiego do współczesnego polskiego – zob. zamieszczoną niżej tabelę.

Tabela 1.

	stan w języku prasłowiańskim		stan w języku staropolskim		stan w języku nowopolskim	
	r.m.	r.ż., n.	r.m.	r.ż., n.	r.m.	r.ż., n.
M.	<i>trъje</i> <i>četyre</i>	<i>tri</i> <i>četyri</i>	<i>trze</i> <i>cztyrze</i>	<i>trzy</i> <i>cztyrzy</i>	<i>trzej, trzech</i> <i>czterej, -ech</i>	<i>trzy</i> <i>cztery</i>
D.	<i>trъjъ</i> <i>četyrъ</i>		<i>trzy</i> <i>cztyr</i>		<i>trzech</i> <i>czterech</i>	
C.	<i>trъmъ</i> <i>četyrъmъ</i>		<i>trzem</i> <i>cztyrem</i>		<i>trzem</i> <i>czterem</i>	
B.	<i>tri</i> <i>četyri</i>		<i>trzy</i> <i>cztyrzy</i>		<i>trzech</i> <i>czterech</i>	<i>trzy</i> <i>cztery</i>
N.	<i>trъmi</i> <i>četyrъmi</i>		<i>trzemi</i> <i>cztyrzmi</i>		<i>trzema</i> <i>czterema</i>	
Msc.	<i>trъxъ</i> <i>četyrъxъ</i>		<i>trzech</i> <i>cztyrzech</i>		<i>trzech</i> <i>czterech</i>	

Liczebniki *pięć, sześć, siedem, osiem, dziewięć, dziesięć* odmieniały się w języku stpol. jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego typu *kość*.

⁵ K. Długosz-Kurczabowa, S. Dubisz, 2006, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa, s. 249–258.

Tabela 2.⁶

M.	<i>pięć, sześć, siedm, ośm, dziewięć, dziesięć rycerzów, kobiet, lat</i>
D.	<i>piąci, sześci, siedmi, ośmi, dziewiąci, dziesięci rycerzów, kobiet, lat</i>
C.	<i>piąci, sześci, siedmi, ośmi, dziewiąci, dziesięci rycerzom, kobietom, latom</i>
B.	jak M.
N.	<i>piątą, sześcią, siedmią, ośmią, dziewiącą, dziesięcią rycerzami, kobietami, latami</i>
Msc.	<i>piąci, sześci, siedmi, ośmi, dziewiąci, dziesięci rycerzach, kobietach, latach</i>

LICZEBNIKI GŁÓWNE

Biorąc pod uwagę pokrewieństwo języków polskiego, rosyjskiego i ukraińskiego, trudno przecenić wpływ interferencji językowej na proces uczenia się języka polskiego jako obcego przez osoby rosyjsko- i ukraińskojęzyczne. W celu postrzegania błędów popełnianych w deklinacji liczebników zestawiałam tabele porównawcze, przedstawiające deklinację liczebników *trzy, cztery* (tabela 3.), *pięć, sześć, siedem* (tabela 4.) w języku polskim, ukraińskim i rosyjskim.

Tabela 3.

	język polski		język ukraiński		język rosyjski	
	r.mos.	r.nmos.	żywotne	nieżywotne	żywotne	nieżywotne
M.	<i>trzej, trzech czterej, -ech</i>	<i>trzy cztery</i>	<i>три чотири</i>		<i>три четыре</i>	
D.	<i>trzech czterech</i>		<i>трьох чотирьох</i>		<i>трѣх четырѣх</i>	
C.	<i>trzem czterem</i>		<i>трьом чотирьом</i>		<i>трѣм четырѣм</i>	
B.	<i>trzech czterech</i>	<i>trzy cztery</i>	<i>трьох чотирьох</i>	<i>три чотири</i>	<i>трѣх четыре</i>	<i>три четыре</i>
N.	<i>trzema czterema</i>		<i>трьома чотирма</i>		<i>трѣя четырьмя</i>	
Msc.	<i>trzech czterech</i>		<i>трьох чотирьох</i>		<i>трѣх четырѣх</i>	

Źródło: opracowanie własne.

⁶ Ibidem, s. 253.

Tabela 4.

	język polski		język ukraiński		język rosyjski	
	r.mos.	r.nmos.	żywotne	nieżywotne	żywotne	nieżywotne
M.	<i>pięciu sześciu siedmiu</i>	<i>pięć sześć siedem</i>	<i>п'ять шість сім</i>		<i>пять шесть семь</i>	
D.	<i>pięciu sześciu siedmiu</i>		<i>п'яти/п'ятьох шести/шістьох семи/сімох</i>		<i>пяти шести семи</i>	
C.	<i>pięciu sześciu siedmiu</i>		<i>п'яти/п'ятьом шести/шістьом семи/сімом</i>		<i>пяти шести семи</i>	
B.	<i>pięciu sześciu siedmiu</i>	<i>pięć sześć siedem</i>	<i>п'ятьох шістьох сімох</i>	<i>п'ять шість сім</i>	<i>пять шесть семь</i>	
N.	<i>pięciu/pięcioma sześciu/sześcioma siedmiu/siedmioma</i>		<i>п'ятьма/п'ятьома шістьма/шістьома сімома</i>		<i>пятью шестью семью</i>	
Msc.	<i>pięciu sześciu siedmiu</i>		<i>п'яти/п'ятьох шести/шістьох семи/сімох</i>		<i>пяти шести семи</i>	

Na podstawie przedstawionych tabel można stwierdzić, że najistotniejszą różnicą między językiem polskim a językami ukraińskim i rosyjskim jest występowanie w języku polskim formy męskoosobowej i niemęskoosobowej w mianowniku. Wynikają z tego błędy typu: *pięć studentów* zamiast *pięciu studentów*, *piętnaście uczestników* zamiast *piętnastu uczestników*, *trzy ucznia* zamiast *trzech uczniów*. W przeprowadzonych testach w zdaniu *W spotkaniu wzięło udział (3, dyrektor)* tylko 41% ankietowanych zaznaczyło odpowiedź *trzech dyrektorów*, 46% uznało za poprawną odpowiedź *trzy dyrektora*; 10% – *trzech dyrektorzy*; w zdaniu *W mojej grupie (uczyc się, 12, obcokrajowiec)* 60% ankietowanych uznało za poprawną formę *uczyci się dwanaście obcokrajowców*, 21% – *uczyci się dwunastu obcokrajowców* i tylko 20% zaznaczyło odpowiedź *uczyci się dwunastu obcokrajowców*; w zdaniu *Na zawody przyjechało (26) narciarzy* 58% uznało za poprawną odpowiedź *dwadzieścia sześć*, 6% – *dwadzieścia sześciu*, 8% – *dwudziestu sześciu*, poprawną odpowiedź *dwudziestu sześciu* podało 29% ankietowanych; w zdaniu *Dzisiaj do szkoły nie (przyjść, 5, uczeń)* 32% zaznaczyło odpowiedź *przyszło pięć uczniów*, 26% – *przyszli pięć uczniów*, 37% – *przyszło pięciu uczniów*. W zdaniu *(2, policjant) pilnowało naszej ulicy* pojawiły się następujące odpowiedzi:
dwa policjanci – 7%;
dwa policjantcie – 0,9%;

dwoje policjantów – 10%;
dwóch policjantów – 17%;
dwójka policjantów – 11,6%;
dwa policjanta – 1,7%;
dwaj policjanci – 4,7%.

W zdaniu (*3, sąsiad*) postanowili zmienić ogrodzenie:

troje sąsiadów – 8%;
trzech sąsiedzi – 10%;
trzej sąsiedzi – 6%;
trzy sąsiada – 11%;
trzy sąsiady – 8%;
trzech sąsiadów – 6%.

Trzeba wziąć pod uwagę także fakt, że w języku ukraińskim i rosyjskim istnieją również dwie formy w bierniku, ale w kategorii żywotności i nieżywotności. Ta sytuacja powoduje następujące błędy interferencyjne, np. *widzę trzech kobiet* zamiast *widzę trzy kobiety*; *mam dwóch kotów* zamiast *mam dwa koty*; *ona ma trzech córek* zamiast *ona ma trzy córki*. W przeprowadzonych badaniach uwzględniłam to zagadnienie grammatyczne. W zdaniu *Na urodziny zaprosiłam (2, koleżanka) i (4, kolega) z pracy* 42% ankietowanych wybrało odpowiedź *dwóch koleżanek i czterech kolegów*, 10% – *dwie koleżanki i cztery koledzy*, 7% – *dwóch koleżanek i czterej koledzy*, 41% podało poprawną odpowiedź – *dwie koleżanki i czterech kolegów*; w zdaniu *Moja babcia miała (3, syn i 2, córka)* 16% respondentów uznało za poprawną odpowiedź *trzy syna i dwie córki*, 28% – *trzech synów i dwóch córek*, 53% wybrało poprawną odpowiedź *trzech synów i dwie córki*.

Poniżej zamieszczam tabele porównawcze połączeń rzeczowników z liczebnikami w mianowniku (tabela 5.) i bierniku (tabela 6.) w językach ukraińskim, rosyjskim i polskim:

Tabela 5.

język polski	język ukraiński	język rosyjski
Pięciu mężczyzn pracowało	П'ять чоловіків працювало	Пять мужчин работало
Pięć kobiet śpiewało	П'ять жінок співало	Пять женщин пело
Pięć telefonów leżało	П'ять телефонів лежало	Пять телефонов лежало
Trzej pacjenci czekali	Три пацієнти чекали	Три пациента ждали
Trzy uczniocy pisały	Три учениці писали	Три ученицы писали
Trzy krzesła stały	Три стільці стояли	Три стула стояло

Tabela 6.

język polski	język ukraiński	język rosyjski
Widzę czterech studentów	Бачу чотирьох студентів	Вижу четырёх студентов
Widzę cztery studentki	Бачу чотирьох студенток	Вижу четырёх студенток
Widzę cztery samochody	Бачу чотири автомобілі	Вижу четыре автомобиля
Znam sześciu profesorów	Знаю шістьох професорів	Знаю шесть профессоров
Znam sześć nauczycielek	Знаю шістьох вчительок	Знаю шесть учительниц
Znam sześć języków	Знаю шість мов	Знаю шесть языков

Na podstawie przykładów przedstawionych w tabeli 5. można stwierdzić, że mianownik rodzaju męskoosobowego w języku polskim różni się od mianownika rodzaju męskoosobowego i rodzaju niemęskoosobowego w językach ukraińskim i rosyjskim. W przeciwieństwie do języka polskiego w językach ukraińskim i rosyjskim formy liczebnika w rodzaju męskim i rodzaju żeńskim są takie same.

Analizując błędy występujące w pracach pisemnych oraz w wypowiedziach ustnych, można stwierdzić, że najtrudniejsza do opanowania jest odmiana liczebników głównych r.mos., nawet na poziomie B1–B2 zdarzają się błędy typu: *w seminarium wzięło udział siedemnaście uczestników* zamiast *w seminarium wzięło udział siedemnastu uczestników*; *sześć piłkarzy nie wyszli na boisko* zamiast *sześciu piłkarzy nie wyszło na boisko*; *pięć studentów spóźnili się na lekcję* zamiast *pięciu studentów spóźniło się na lekcję*. Jak widać z przykładów, kłopotów przysparza nie tylko odmiana liczebnika r.mos., ale także używanie czasownika nieosobowego z liczebnikami głównymi od *pięciu* wzwyż w M. Zdaniem autorki niniejszego artykułu warto uwzględnić tę sytuację przy opracowywaniu testów i ćwiczeń dla poziomu B1–B2.

Jeszcze jednym zagadnieniem trudnym dla Ukraińców w nauce języka polskiego są złożone liczebniki z formą *jeden*. W języku polskim te złożone liczebniki łączą się z dopełniaczem, przy czym leksem *jeden* jest jednostką nieodmienną. W zdaniu *Dla przygotowania tego dania potrzebuje (21, pomidor) 40%* ankietowanych wybrało odpowiedź *dwadzieścia jeden pomidor*, 16% – *dwadzieścia jednego pomidora*, 18% – *dwudziestu jednego pomidora*, 26% wybrało poprawną odpowiedź *dwudziestu jeden pomidorów*; w zdaniu *W zawodach uczestniczyło (21, zawodnik) 41%* wybrało odpowiedź *dwadzieścia jeden zawodnik*, 11% – *dwudziestu jednego zawodnika*, 10% – *dwudziestu jeden zawodnik*, 38% podało poprawną odpowiedź *dwudziestu jeden zawodników*.

W tabeli 7. zestawiono odmianę w trzech językach.

Tabela 7.

	język polski	język ukraiński	język rosyjski
M.	<i>dwadzieścia jeden kobiet</i>	<i>двадцять одна жінка</i>	<i>двадцать одна женщина</i>
D.	<i>dwudziestu jeden kobiet</i>	<i>двадцять однієї жінки</i>	<i>двадцать одной женщины</i>
C.	<i>dwudziestu jeden kobietom</i>	<i>двадцять одній жінці</i>	<i>двадцать одной женщине</i>
B.	<i>dwadzieścia jeden kobiet</i>	<i>двадцять одну жінку</i>	<i>двадцать одну женщину</i>
N.	<i>dwudziestu/ dwudziestoma jeden kobietami</i>	<i>двадцять однією жінкою</i>	<i>двадцать одной женщиной</i>
Msc.	<i>dwudziestu jeden kobietach</i>	<i>двадцять одній жінці</i>	<i>двадцать одной женщине</i>

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie tabeli 7. można wywnioskować, że w języku ukraińskim i rosyjskim przy odmianie liczebników z formą *jeden* połączenie wyrazowe ulega zmianie i odmienia się jak przymiotnik. W wyniku interferencji językowej studenci popełniają najczęściej błędy typu: *dwadzieścia jedna kobieta* zamiast *dwadzieścia jeden kobiet*; *stu jeden uczestnik* zamiast *stu jeden uczestników*; *trzydzieści jeden uczeń* zamiast *trzydziestu jeden uczniów*.

LICZEBNIKI PORZĄDKOWE

Nie mniej trudna do opanowania przez uczniów ukraińsko- i rosyjskojęzycznych jest odmiana liczebników porządkowych. Na początkowych poziomach uczenia się języka polskiego kłopotów przysparzają zagadnienia fonetyczne, czyli wymowa liczebników złożonych. Przykładowo, nie każda dorosła osoba potrafi bez trudu wymówić datę swojego urodzenia: zamiast *urodziłam się w tysiąc dziewięćset dziewięćdziesiątym szóstym roku* można usłyszeć *urodziłam się w tysiąca dziewięćdziesiąt szóstym roku*. Trudnym zagadnieniem dla uczących się jest również odmiana dwuczłonowych liczebników porządkowych, czyli odmiana dziesiątek i jedności. W jednym z zadań testu trzeba było podać datę swojego urodzenia i ponad 50% ankietowanym nie udało się napisać tego bezbłędnie. Podaję kilkanaście odpowiedzi ankietowanych:

*Dwudziestego pierwszego czwartego tysiąc dewenczset osiemdeszen-
tego czwartego;*
*Dwudzieste drugie, lutego, tysiąc dziewięćset osiemdziesiąt drugiego
roku;*
Jedenasty marca dwatyszące piąty;
Dwunastego lipca, tysiąc dziewięćset siedemdziesiąt szustego roka;
Ósme lipca dwa tysiące drugi rok;
Drugie kwietnia tysiąc dziewięćset osiemdziesiąt drugi;
Dziewiętnaste lutego dwutysięczny pierwszy;
*Siedemnaste października tysiąc dziewięćset dziewięćdziesiąt ósmego
roku;*
Trzecie maja jedna tysiąca dziewięćset osiemdziesiąte piątego;
piątego maja dwa tysiące cztery;
piątego lutego tyśec dziewędsieszont siedemshustego;
Czterdzieści grudnia tyśec dewęcot dewędeseent osiem;
Dwadzieste dziewiąte dwa tysiące drugi;
Siódme grudnia dwie tysiące pierwszy rok.

Jak widać z podanych przykładów, trudność sprawia nie tylko dwuczłonowa odmiana liczebników porządkowych w języku polskim, ale także napisanie daty, a zwłaszcza poprawna końcówka określenia dnia miesiąca, wielu respondentów napisało końcówkę *-e* w dniu daty urodzenia zamiast końcówki *-y/-i*. Ten błąd jest rezultatem wpływu negatywnej interferencji języka rosyjskiego oraz ukraińskiego, ponieważ w obu tych językach nie pyta się *który jest dzień?* tylko *якое число?*, rzeczownik *число* należy do rodzaju nijakiego, co powoduje podobne traktowanie daty w języku polskim. Często można usłyszeć pytanie spowodowane takim zapożyczeniem *Które jest dziś?* zamiast *Który jest dziś (dzień)?*

Różnice w odmianie liczebników porządkowych w językach polskim, ukraińskim i rosyjskim przedstawia tabela 8.

Tabela 8.

	język polski	język ukraiński	język rosyjski
M.	<i>dwudziesty piąty</i>	<i>двадцять п'ятий</i>	<i>двадцать пятый</i>
D.	<i>dwudziestego piątego</i>	<i>двадцять п'ятого</i>	<i>двадцать пятого</i>
C.	<i>dwudziestemu piątemu</i>	<i>двадцять п'ятому</i>	<i>двадцать пятому</i>
B.	<i>dwudziesty piąty / dwudziestego piątego</i>	<i>двадцять п'ятий/ двадцять п'ятого</i>	<i>двадцать пятый/ двадцать пятого</i>
N.	<i>dwudziestym piątym</i>	<i>двадцять п'ятим</i>	<i>двадцать пятым</i>
Msc.	<i>dwudziestym piątym</i>	<i>двадцять п'ятим</i>	<i>двадцать пятом</i>

Jak widać, w języku rosyjskim i ukraińskim odmianie podlegają tylko określenia jedności. W języku polskim natomiast odmieniają się określenia i dziesiątek, i jedności. Takie zróżnicowanie powoduje następujące błędy popełniane przez uczących się języka polskiego: *urodził się w tysiąc dziewięćset osiemdziesiąt piątym roku* zamiast *urodził się w tysiąc dziewięćset osiemdziesiątym piątym roku*; *dwadzieścia drugiego grudnia* zamiast *dwudziestego drugiego grudnia*; *czterdzieści piąta rocznica* zamiast *czterdziesta piąta rocznica*. W zdaniu *Moja córka urodziła się w (2007) roku* wystąpiły następujące wersje:

dwa tysiący siódmym;
dwa tysiące siódmego;
dwa tysiąc siódmego;
dwatysiące siudmym;
dwietyśiący suidmego;
dwie tysiący siódmem;
dwa tysiące szódmem;
dwutysiąc siódmym;
dwa tysięcy siódmym;
dwóch tysiąc siudmym;
dwie tysiące siedem;
dwie tysiącu siódmego.

Oprócz niepoprawnej odmiany liczebników chciałabym zwrócić uwagę na powtarzający się błąd w określeniu rodzaju liczebnika *tysiąc*. W odpowiedziach spostrzegamy liczebnik *dwie* zamiast *dwa*, taki błąd został spowodowany błędnym określeniem rodzaju – w języku polskim liczebnik *tysiąc* należy do rodzaju męskiego, natomiast w językach rosyjskim oraz ukraińskim do rodzaju żeńskiego.

LICZEBNIKI ZBIOROWE

Jak już zaznaczyłam wcześniej, odmiana liczebników zbiorowych stanowi problem nie tylko dla obcokrajowców, ale także dla użytkowników rodzimych języka polskiego. Nieczęsto obecnie można usłyszeć *mamy dwoje kociąt*, raczej bardziej potoczne *mamy dwa kociaki*. Zamiana rzeczowników rodzaju nijakiego z końcówką *-ę* na rzeczowniki rodzaju męskiego została spowodowana skomplikowaną odmianą liczebników zbiorowych (*dwojga, pięciorgu, z sześciorgiem* itd.). W rozmowie ze znajomą polonistką, która pracuje z dziećmi w wieku 9–10 lat, zapytałam: jaka forma jest dla niej bardziej naturalna: *znaleźliśmy pięć kociaków czy znaleźliśmy pięcioro kociąt*, na co mi odpowiedziała, że gdyby powiedziała dzieciom *pięcioro kociąt* byłaby potraktowana jako „dziwaczka”, a być może nawet byłaby niezrozumiana. Podobna sytuacja jest z rzeczownikami nazywającymi obiekty występujące w parach oraz rzeczownikami mającymi wyłącznie liczbę mnogą (*pluralia tantum*). Większość Polaków w wypowiedziach raczej użyje wyrażenia *para*

spodni, chociaż zarazem – *dwoje drzwi*. Taka sytuacja z zanikiem liczebników zbiorowych w języku potocznym nie uwzględnia jednak faktu, że pełnią one ważną funkcję w języku polskim, pomagając na przykład doprecyzować wyrażenia odnoszące się do grup osób różnopłciowych, np. *dwoje lekarzy – Kowalski i Mierzejewska*. Trzeba także pamiętać o tym zagadnieniu gramatycznym, przygotowując się do egzaminu certyfikacyjnego od poziomu B2 do C2. Ten ostatni argument czyni liczebniki zbiorowe jednym z niezbędnych zagadnień do opanowania dla obcokrajowców planujących studia lub stały pobyt w Polsce. Dlatego w opracowanym przeze mnie teście było też kilka zadań na liczebniki zbiorowe. Największych kłopotów przysporzyło zadanie, w którym trzeba było poprawnie wpisać liczbę osób różnej płci: w zdaniu *Na koronawirus zachorowało (4, lekarze – 2 kobiety i dwóch mężczyzn)* było tylko 26 poprawnych odpowiedzi (z 90); 36% wybrało odpowiedź *cztery lekarze*, 19% – *czterech lekarzy*, 15% – *czterech lekarzów* i tylko 30% – *czworo lekarzy*; w zdaniu *W naszym hotelu zatrzymała się rodzina z (3) dziećmi* 43% ankietowanych wybrało odpowiedź *trzema*, 20% – *troje*, 3% – *trzy*, 34% – *trojgiem*; w zdaniu *Wczoraj moja córka znalazła w lesie (5) kości* 52% wybrało odpowiedź *pięć*, 12% – *pięciu*, 34% – *pięcioro*.

UWAGI METODYCZNE

Największy zbiór ćwiczeń z liczebnikami zawiera *Gramatyka liczebnika z ćwiczeniami. Liczebnik też się liczy* Stanisława Mędarka,⁷ drugim opracowaniem, w którym osoby ukraińskojęzyczne mogą znaleźć ćwiczenia utrwalające wiedzę o liczebnikach, jest podręcznik Alły Krawczuk *Polska mova. Gramatyka z upravamy*,⁸ w którym zostały dokładnie opisane wszystkie reguły odmiany liczebników.

Podczas nauczania liczebników porządkowych można stosować ćwiczenia wiążące pytanie z odpowiedzią, koncentrując uwagę na podobnych końcówkach w pytaniu i odpowiedzi:

w którym roku...? – *w tysiąc osiemset trzydziestym pierwszym*

którego idziesz do lekarza? – *dwudziestego szóstego maja*

o której masz spotkanie? – *o osiemnastej*

Można zaproponować grę w pytanie – odpowiedź, zawierającą tylko te pytania. Kolejnym ćwiczeniem utrwalającym umiejętności odmiany liczebników porządkowych jest pisanie i opowiadanie historii różnych osób: rodziny, znanych ludzi, pisanie dialogów dotyczących upływu czasu i dat także pomaga zapamiętać formy deklinacyjne.

Wiele ćwiczeń na zapamiętywanie form liczebników głównych w rodzaju męskoosobowym zamieszczono w podręczniku do nauki języka

⁷ S. Mędak, 2010, *Gramatyka liczebnika z ćwiczeniami. Liczebnik też się liczy*, Kraków.

⁸ A. Kravchuk, 2016, *Polska mova. Gramatyka z upravamy*, Kijów.

polskiego dla obcokrajowców E.G. Dąbskiej i E. Lipińskiej *Kiedyś wrócisz tu...*⁹

Można stosować tabelki porównawcze dotyczące rodzaju męskoosobowego i niemęskoosobowego oraz ćwiczenia polegające na układaniu zdań z zamieszczonymi w tabelkach wyrażeniami.

Rodzaj męskoosobowy	Rodzaj niemęskoosobowy
<i>Pięciu studentów</i>	<i>Pięć studentek</i>
<i>Sześciu zawodników</i>	<i>Sześć zawodniczek</i>
<i>Dwóch chłopców</i>	<i>Dwie dziewczyny</i>
<i>Piętnastu uczestników</i>	<i>Piętnaście uczestniczek</i>

W celu opanowania odmiany liczebników złożonych z formą *jeden* proponuję następujące ćwiczenie:

Proszę napisać liczebniki we właściwej formie:

1. *Na konferencję przyjechało (20) ..... obcokrajowców.*
2. *Na konferencję przyjechało (21) ..... obcokrajowców.*
3. *Potrzebuję (30) ..... talerzy.*
4. *Potrzebuję (31) ..... talerzy.*
5. *Wysłałem (40) ..... zaproszeń.*
6. *Wysłałem (41) ..... zaproszeń.*

Reasumując przedstawione w artykule rozważania, można stwierdzić, że liczebniki są trudnym zagadnieniem w nauczaniu języka polskiego jako obcego studentów ukraińsko- i rosyjskojęzycznych ze względu m.in. na odmienne procesy deklinacyjne, występowanie w języku polskim rodzaju męskoosobowego, odmianę dwuczłonowych liczebników porządkowych. Nie można też pominąć faktu, że liczebniki zajmują ważne miejsce w funkcjonowaniu kodu językowego. Należy zwrócić na nie szczególną uwagę przy opracowywaniu programu nauczania języka polskiego jako obcego. W celu wyeliminowania błędów podczas nauki trzeba brać pod uwagę procesy fleksyjne zachodzące w języku ojczystym uczniów. Zrozumienie przyczyn pojawiania się typowych błędów w trakcie nauczania języka polskiego jako obcego pomaga w wyborze metod nauczania, dzięki którym takie błędy są eliminowane.

Bibliografia

- P. Bąk, 2004, *Gramatyka języka polskiego*, Warszawa, s. 316.
 K. Długosz-Kurczabowa, S. Dubisz, 2006, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa, s. 249–258.

⁹ E.G. Dąbska, E. Lipińska, 2003, *Kiedyś wrócisz tu...*, Kraków.

- E.G. Dąbska, E. Lipińska, 2003, *Kiedyś wrócisz tu...*, Kraków.
- H. Jadacka, 2005, *Kultura języka polskiego: fleksja, słowotwórstwo, składnia*, Warszawa, s. 80.
- A. Kępińska, 2005, *Fleksja i składnia liczebników w „Rozmyślanii przemyskim” – łączliwość z rzeczownikiem*, cz. 1: *Liczebniki główne „dwa – cztery”*, „Poradnik Językowy” z. 3, s. 15–30.
- A. Kępińska, 2005, *Fleksja i składnia liczebników w „Rozmyślanii przemyskim” – łączliwość z rzeczownikiem*, cz. 2: *Liczebniki główne „pięć – dziesięć”, zbiorowe „dwoje – dziesięcioro” oraz wieloraki „dwojaki – czworaki”*, „Poradnik Językowy” z. 5, s. 33–50.
- A. Kravchuk, 2016, *Polska mova. Gramatyka z vpravamy*, Kijów.
- R. Laskowski, 1998, *Liczebnik [w:] R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa, s. 341–342.
- S. Mędak, 2010, *Gramatyka liczebnika z ćwiczeniami. Liczebnik też się liczy*, Kraków.
- M. Siuciak, 2008, *Kształtowanie się kategorii gramatycznej liczebnika w języku polskim*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” nr 25, s. 95.
- A. Słoboda, 2015, *Liczebniki przysłówkowe w Rozmyślanii przemyskim – kwantyfikacja zdarzeń*, „LingVaria” X nr 2, s. 265–274.
- I. Stapor, 2007, *Dystrybucja liczebników zbiorowych w XVII wieku na tle źródeł słownikowych*, „Prace Filologiczne” t. 53, s. 565–575.
- I. Stapor, 2002, *Ewolucja form liczebnikowych głównych w języku polskim*, „Poradnik Językowy” z. 2, s. 35–52.

***Difficulties in learning the inflection of numerals
in the teaching of Polish as a foreign language
on the example of Ukrainian- and Russian-speaking students***

Summary

The aim of this paper is to describe the most common errors made by Ukrainian- and Russian-speaking people while learning inflection of numerals for person and their causes. The applied comparative method permits a closer look at formal and syntactic relations as well as collocations of numerals and specific lexeme classes (this regards primarily agreement between cardinal numbers and masculine personal verbs, compound structures with the numeral *jeden (one)* and numerals showing adjectival inflection). This study concentrates on a comparison of cardinal and ordinal numbers in Ukrainian, Russian and Polish, which allowed an analysis of the causes of errors made while learning the inflection of numerals by Ukrainian- and Russian-speaking students.

Keywords: numeral – inflection of numerals – interference – language errors.

Trans. Monika Czarnecka